УДК 911.3
DOI:https://doi.org/10.25128/2519-4577.20.1.7

Ірина ЧАЙКА

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СТРУКТУРИ СІЛЬСЬКОГО РОЗСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ

У статті розглянуто сучасні відмінності стану сільської поселенської мережі України. Розселенські чинники діють на території держави різнорідно, тому теперішня структура сільського розселення України має помітні територіальні відмінності, які у статті проаналізовано на рівні адміністративних районів. Характеристика мережі сільських поселень здійснюється на основі трьох показників: щільність сільського населення, середня людність поселень, щільність сільських поселень. Картографування основних параметрів сільського розселення відображає територіальні особливості їх співвідношення та виявляє регіони з особливо загрозливим становищем сільської місцевості.

Ключові слова: *сільське розселення, сільська поселенська мережа, сільське населення, безлюдні села.*

Постановка науково-практичної проблеми. Вектор трансформації сільської поселенської мережі України спрямований на її звуження. Тобто, в процесі знелюднення сільської місцевості з адміністративної карти держави впродовж тривалого часу зникають села. Звичайно, сучасні світові тенденції урбанізації призводять до скорочення сільських поселень, однак такий рівень їхнього занепаду, який характерний для українських сіл, – це кризове явище, і його категорично не потрібно сприймати за норму. Тому сільські території не можна доводити до стану знелюднення, їхнього фактичного зникнення з адміністративної карти. Вони потребують чітких управлінських рішень щодо стимуляції розвитку. Позитивний результат в сфері управління неможливий без наукових обґрунтувань та рекомендацій з урахуванням регіональних особливостей. Отже, є необхідність детального аналізу територіальної диференціації структури сільського розселення, особливо в контексті проблем адміністративно-територіальної реформи. З огляду на це, важливо розглянути насамперед причини та наслідки територіальних відмінностей структури сільської поселенської мережі України, виявити райони її найбільш загрозливого послаблення та визначити деякі типологічні особливості окремих регіонів за різними параметрами сільського розселення.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. В українській науковій літературі питання сільського розселення ґрунтовно вивчено на регіональному рівні. Важливі дослідження цієї тематики у загальнодержавному та регіональному вимірі виконали такі вчені, як А.Доценко, О. Рогожин, Л. Заставецька. Теоретичні питання географії населення розкриті у працях І. Гудзеляк [1]. Постійний моніторинг динаміки трансформації поселенської мережі, демографічного, соціально-економічного становища української сільської місцевості здійснюють науковці Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи (Л. Головко, О. Дяконенко, Т. Заяць, Г. Краєвська). Проведені дослідження стосуються насамперед різних демографічних та економічних аспектів трансформації сільського розселення.

Кризовий стан сільської поселенської мережі потребує вивчення всіх проблем як на регіональному, так і на локальному рівнях. Тому, **завданням** цієї статті є аналіз основних територіальних відмінностей розселенських параметрів сільської місцевості в розрізі адміністративних районів. Основу **методики дослідження** формують методи статистичного та картографічного аналізу даних, розрахованих на статистичних матеріалах Державної служби статистики України. Вивчення сільської поселенської мережі на районному рівні, а також та його картографічне відображення дасть змогу створити цілісний образ територіальної структури сільського розселення України.

Викладення результатів дослідження. Заселення української сільської місцевості є результатом сукупної і взаємопов'язаної дії природних та історичних чинників [2]. Сьогодні, на трансформацію сільської поселенської мережі переважний вплив мають географічне положення, демографічні процеси, економічне становище, соціальні, культурно-психологічні особливості населення. Демографічний чинник є похідним, адже він як впливає на процес розселення так і безпосередньо є залежним від особливостей поселенської мережі.

Поселенська мережа – порівняно стабільний суспільно-географічний об’єкт, але в певні періоди швидкість її трансформації може зростати. У сучасних умовах демографічної кризи окремі регіони зазнають різкого скорочення кількості поселень, зниження їхньої людності, що своєю чергою впливає на щільність сільського населення та щільність сільської поселенської мережі. Динаміку щільності сільського населення важливо дослідити, спираючись на матеріали В. Кубійовича станом на 1933 р.

Аналізуючи тодішню демогеографічну ситуацію, автор зазначив, що північна лісова смуга через різноманіття рельєфу та ґрунтів має значну диференціацію щільності населення. Найменш заселений – басейн річки Прип'ять, більшими значеннями виділяються незаболочені ділянки. Автор також наголошує на щільно заселеній Чернігівщині. Водночас у лісостеповій зоні станом на 1933 р. можна було помітити рівномірне зниження щільності сільського населення у напрямку із заходу на схід. Середня смуга характеризується найбільшим значенням показника відносно всіх українських територій. Південна степова смуга у 1933 р. мала подібні значення щільності сільського населення, як і північна. Зменшення показника у цій зоні відбувалось з півночі на південь і досягало найнижчих значень у південних районах Херсонщини та кримських степах. Збільшення показника можна було побачити в передгір'ї Кримських гір. Розглядаючи природні чинники, В. Кубійович наголошує, що щільність зменшується зі зниженням кількості опадів. Зростання щільності населення Донецького басейну відбувалось лише через збільшенню міської людності, водночас тенденції розселення сільського населення у цьому регіоні такі ж, як у суміжних степових районах [3].

Не можна залишити без уваги факт впливу тодішньої політичної ситуації на демографічні характеристики територій, адже їхні наслідки відображаються у характері трансформації сільської системи розселення і дотепер. Голодомор 1932–1933 рр. найбільше заподіяв шкоди сільському населенню Лівобережної України (області: Полтавська, Сумська, Чернігівська, Харківська) через велику кількість людських втрат та порушення статево-вікової структури регіонів. Негативний вплив на народжуваність завдавали також постійні репресії, депортації та повоєнні втрати населення. Для підтвердження впливу цих чинників В. Кубійович подає таблицю природного руху населення у радянських республіках, у якій в Українській РСР народжуваність одна з найнижчих, хоча до 1929 р. її значення було одним з найвищих у Європі [3]. Історія заселення територій сільським населенням, його трансформація є основою для розуміння сучасних розселенських тенденцій.

Територіальні відмінності поселенської мережі достатньо повно характеризують такі базові показники, як щільність населення, середня людність поселень та щільність поселень. Для аналізу сучасної розселенської диференціації використано поділ території України на смуги: північну (природна зона мішаних лісів, тобто Полісся), середню (зараз включає природні зони широколистяних лісів та лісостепу), південну (природна зона степу). Цей підхід застосовував В. М. Кубійович при характеристиці процесів заселення українських земель та розміщення людності [3]. Окремо виділено гірські території України: Карпати та Кримські гори.

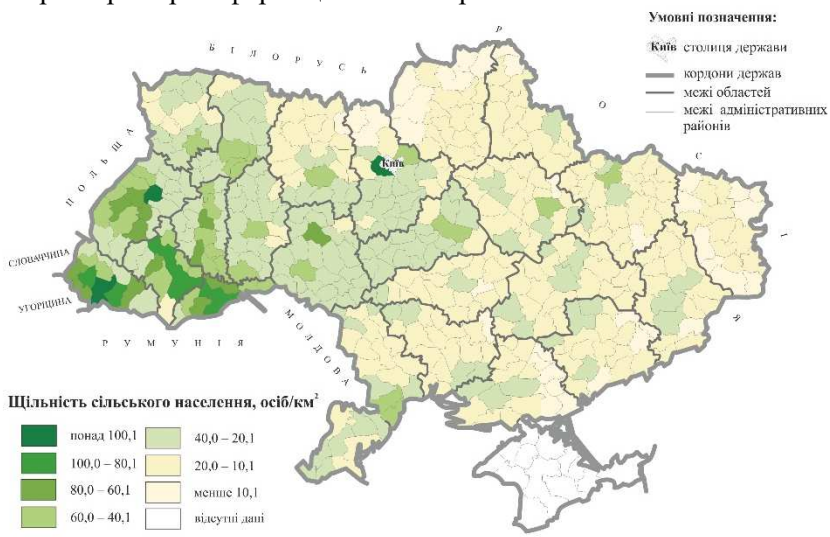

Рис. 1. Щільність сільського населення України в розрізі адміністративних районів, 2015 [Побудовано за даними: 5, 7]

Середньоукраїнське значення щільності сільського населення становить 22 особи/км^2 [5]. Цей показник відображає стан заселеності території. При зіставленні даних щільності населення у районах, можна оцінити сприятливість природних, історичних умов, а також особливості сучасних суспільних процесів, зокрема у демографічній, економічній та соціальній сферах. На картосхемі (рис. 1) чітко простежуємо територіальну диференціацію розміщення сільського населення з огляду на природно-зональні та історико-географічні особливості. Зокрема, слабо заселеною є територія Полісся. У більшості районів щільність

сільського населення тут нижча, ніж середня по Україні. Найнижчі значення спостерігаємо у басейні річки Прип'ять та у крайніх північних районах (Ріпкинський, Чернігівський, Козелецький, Новгород-Сіверський, Семенівський, Корюківський райони Чернігівської області; Поліський та Іванківський райони Київської області; Середино-Будський та Ямпільський райони Сумської області; Народницький район Житомирської області). Найвищі показники щільності сільського населення цієї смуги у районах Волинської та Рівненської областей. Простежується тенденція до зменшення щільності населення з заходу на схід.

У середній смузі (зона широколистяних лісів та зона лісостепу) щільність сільського населення також зменшується у напрямку з заходу на схід, що пов'язано з історико-географічними передумовами. У межах цієї території, зафіксоване найвище значення показника по всій Україні у Києво-Святошинському районі Київської області (121,1 особи/км^2). Причина такого густого заселення полягає у його близькому розташуванні до столиці, яка забезпечує велику кількість робочих місць та, як місто мільйонник, потребує значної кількості сільськогосподарської продукції. Висока щільність сільської людності також у рівнинних районах Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької областей. Адже ще з попереднього століття територія Галичини є слабо урбанізованою, сільське населення тут менше зазнало негативного демографічного впливу організованих голодоморів у порівнянні з Лівобережжям, тому на сьогодні Галичина краще зберегла свій поселенський потенціал.

Південна смуга (природна зона степу) має низьку щільність сільської людності, показники у розрізі районів схожі з Лівобережним лісостепом. Посеред степової зони виділяється частина Херсонщини (Геніченський, Новотроїцький, Іванівський, Нижньосірогозький, Великолепетиський, Верхньорогачицький райони), окремі райони Запорізької (Приазовський, Куйбишевський, Розівський, Гуляйпільський), Донецької (Бойківський район) та Луганської (Троїцький, Сватівський, Довжанський, Антрацитівський, Попаснянський, Перевальський, Міловський, Марківський, Біловодський) областей, які мають найнижчу (менше 10,1 осіб/км^2) щільність сільської людності. Причиною такої ситуації залишається пізніше заселення степових земель з сухішим кліматом, а також динамічною розбудовою міст у районах концентрації корисних копалин. Помітно вищі значення щільності сільського населення простежуємо лише на території Одеської області (Овідіопольський та Біляївський райони).

У межах Українських Карпат щільність сільського населення неоднорідна: малозаселені гірські райони межують з більш щільнозаселеними, що пояснюється насамперед особливостями рельєфу. Найменша щільність сільського населення у високогірному Верховинському районі (Івано-Франківська область). Найбільші значення цього показника зафіксовані у Закарпатській області (Виноградівський, Іршавський, Хустський та Мукачівський райони). На заселення Закарпаття вагомий вплив мають культурно-поведінкові традиції місцевих етнічних меншин та етнографічних груп. Окрім вищезазначеного фактору, на збереження людності регіону впливає відносно збалансоване статево-вікове співвідношення населення, причиною якого є порівняно менші втрати Закарпаття під час Другої світової війни [3]. Суттєвою є економічна специфіка, адже розвиток промисловості впродовж ХХ століття на цих землях відбувався менш інтенсивно, ніж в середньому по Україні.

Свої особливості мають райони, які межують з обласними центрами або містами – центрами агломерацій. Історичний чинник та сучасні економічні умови також визначили окремі «острови» підвищених чи знижених значень щільності сільського населення.

Зіставлення сучасних даних щільності сільського населення з описом 1933 р. показує, що на окремих територіях, як, наприклад, на частині Полісся та Чернігівщині, кардинально змінились розселенські тенденції. Примітно, що зростання щільності сільського населення у північній смузі у 1933 р. простежувалось з заходу на схід. На рис. 1 спостерігаємо протилежну до 1933 р. тенденцію: на заході північної смуги щільність вища, ніж на сході. Так само помітно збільшилась щільність сільської людності відносно інших регіонів у районах Карпатських гір. На решті території України значення показника змінилось у кількісному плані, однак збереглись основні тенденції сільського розселення України.

Аналіз щільності сільського населення дає лише загальні уявлення про особливості розселення сільського населення. Щоб детальніше оцінити поселенські мережу України, виявити шляхи її подальшої трансформації, проаналізуємо географію середньої людності поселень та щільність самої поселенської мережі.

В Україні середнє значення людності села станом на 2015 р. становило 467 осіб [5]. Простежується також тенденція до здрібнення сільських поселень (рис. 2) Такий тренд в умовах сучасних суспільних відносин є доволі

загрозливим, адже чим менша людність поселення, тим воно більш вразливе у демографічному плані. Села, навіть з людність до 50 осіб, можуть успішно функціонувати, однак в Україні такі поселення мають порушену статево-вікову структуру, адже переважна більшість жителів – це особи пенсійного віку. Тому подальше скорочення людності села призводить до його обезлюднення. На рис. 3 відображено середню людність сіл у розрізі адміністративних районів.

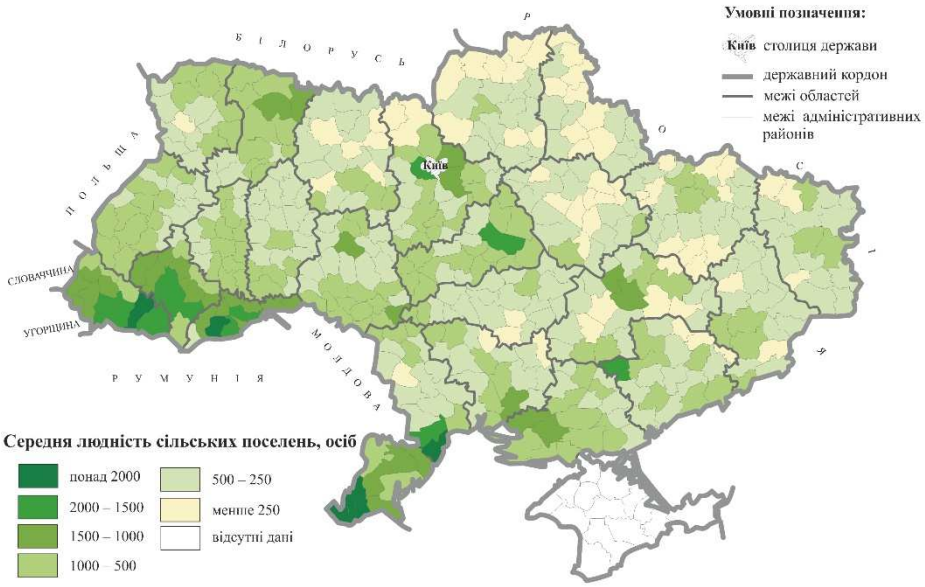

Рис. 2 Середня людність сільських поселень України в розрізі адміністративних районів, 2015 [Побудовано за даними: 5, 7]

У північній смузі різко виділяються північно-західні райони Волинської та Рівненської областей, у яких середня людність поселень помітно вища, ніж у східних районах. Найбільші скупчення районів з малолюдними поселеннями розташовуються на північному-сході України.

У середній смузі середня людність сільських поселень близька до загальноукраїнського значення. Скупченням районів із показником вище середнього виділяються західноукраїнські області. Помітною у цій смузі є тенденція до зменшення людності в напрямку з заходу на схід.

Південна степова смуга доволі неоднорідна за значеннями показника. Тут можна зауважити зростання середньої людності поселень у напрямку з півночі на південь. Багатолюдні поселення поширені в окремих районах Херсонської, Миколаївської та Запорізької областей. Водночас найвищі значення середньої людності поселень характерні для Одеської області, а саме: у Ренійському, Болградському, Ізмаїльському, Овідопольському, Біляївському районах.

Найбільші за людністю поселення розміщені в регіонах Українських Карпат а саме: у Закарпатській області (Тячівський, Рахівський, Хустський, Іршавський, Виноградівський райони), Івано-Франківській (Надвірнянський, Богородчанський, Косівський райони), Чернівецькій (Сторожинецький, Глибоцький, Новоселецький райони). Особливості гірського рельєфу стали причиною заснування багатолюдних поселень, адже переважна більшість населення концентрується у місцях комфортного проживання, тобто долинах рік. Менша кількість малолюдних поселень, частина з яких мають тимчасовий характер, розташовуються на схилах гір. Через особливості географічного положення та економічного розвитку висока середня людність сільських поселень властива також Києво-Святошинському, Черкаському, Кам'янсько-Дніпровському та Білозерському районам.

На основі картосхем (рис. 1, рис. 2 та рис. 3) можна сформувати загальне уявлення про розселенські особливості сільського населення України. Так, на крайньому півночі України для більшості районів характерне середнє значення щільності сільських поселень. На заході Полісся середня щільність концентрації поселень більшої людності, а східне Полісся характеризується середньою щільністю сільських малолюдних поселень. Здавна на Поліссі, особливо на Чернігівщині та Сумщині, була поширена така форма сільського розселення, як хутори. Внаслідок політики «неперспективних сіл» хутірська форма розселення та малі села почали занепадати, молодь виїжджала в міста, порушився статево-віковий баланс. Окрім адмініс-

тративного знищення сільських поселень, Чернігівщина та Сумщина, як зазначав В. Кубійович, зазнала значних втрат, внаслідок Голодомору 1932–1933 рр. та Другої світової війни [3]. Отож сьогодні низьке значення середньої людності сіл Чернігівщини, частини Сумщини є показником не лише особливостей заселення території, а і кризової демографічної ситуації, яка є наслідком порушення статево-вікового балансу. Окремо виділяється частина басейну р. Прип'ять (північні райони Київщини), для якої характерна низька щільність малолюдних сіл. Причиною такого заселення півночі Київщини є погані агрокліматичні умови території, про які також писав В. М. Кубійович, а також наслідки катастрофи на Чорнобильській АЕС. Внаслідок аварії значна частина сіл Іванківського та Поліського районів була ліквідована. Частина поселень Народницького та Овруцького районів Житомирської області також була ліквідована, що відображається низьким значенням щільності сільського населення на цих територіях [6].

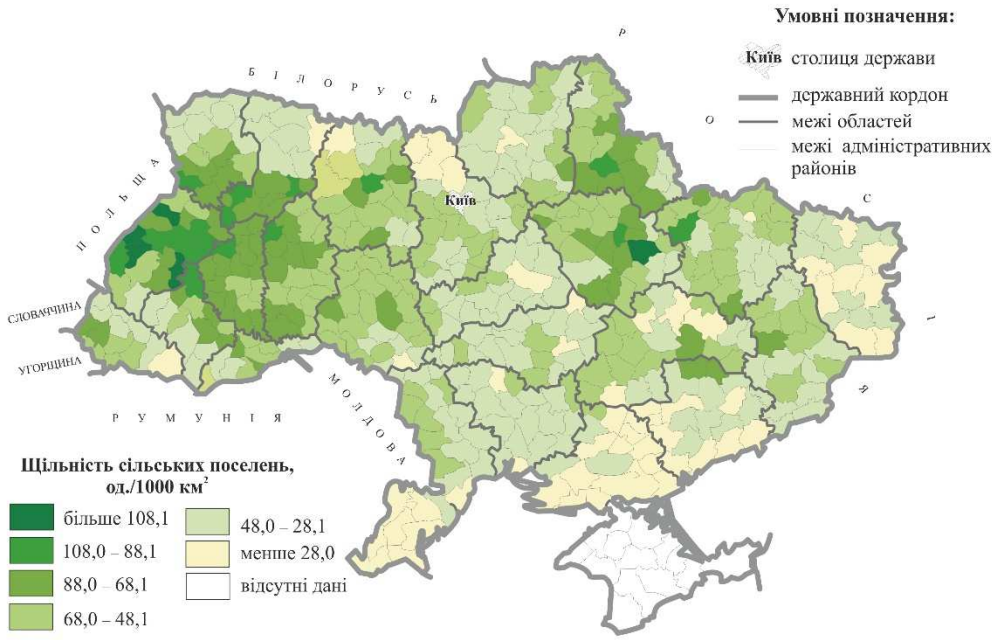

Рис. 3. Щільність сільської поселенської мережі України в розрізі адміністративних районів, 2015 [Побудовано за даними: 5]

Посеред середньої смуги помітно виділяється розселенськими тенденціями така історична область як Галичина. Тут для більшості районів характерна відносно вища або середня щільність сільського населення, яке формує щільну мережу поселень середньої та вищесередньої людності. У межах історико-географічного регіону відрізняються особливостями розселення гірські території. Порівнюючи з Галичиною менші значення за всіма трьома показниками у Хмельницькій та Вінницькій областях. Розселенськими особливостями виділяється і Черкаська область, для якої характерні середні значення концентрації сільських поселень, і що важливо, – з відносно високою середньою людністю. Далі на схід (Полтавська область, частина Сумської та Харківської областей) знижується щільність сільського населення та середня людність поселень, однак у більшій частині районів зростає значення концентрації сіл (од./1000 км^2).

Варто детальніше охарактеризувати сільське розселення Полтавської області, для якої характерна значна диференціація показників щільності сільських поселень та середньої людності. Регіон значно втратив людність від радянського терору, Голодомору 1921–1923 рр., Голодомору 1932–1933 рр. Станом на 1959 р. найбільш заселеними були центральні та північно-західні райони області, де щільність населення була більша за середню по області. Мало заселеними були південно-західні та придніпровські райони. В силу історичних умов та природних особливостей Полтавщини у регіоні сформувався неоднорідний тип поселень. У північно-західних і центральних районах переважали великі села, які виникли ще в XVI–XVII ст. Характерною рисою розселення населення залишалася велика кількість традиційних форм – хуторів, які постраждали в період втілення концепції «неперспективних сіл» [4]. Зараз на Полтавщині можна помітити, що райони із низькою середньою людністю сільських поселень мають щільну мережу.

Виняткові поєднання розселенських показників фіксуються у таких районах Полтавської області, як Котелевський, де зафіксовано низькі значення обох показників; Полтавський, у якому дуже висока концентрація сільських поселень з середньою людністю; Кременчуцький, де відносно високі значення щільності сільських поселень та середньої людності поселень. Зниження щільності сільського населення у переважній більшості районів області на сьогодні пов'язане з суттєвим погіршенням демографічної ситуації.

В межах південної смуги ще дотепер помітною є інерція значно пізнішого заселення регіону та його індустріалізації. Для сухого степу характерна низька щільність поселенської мережі, однак поширюються багатолюдні села. Кризовий стан демографічної ситуації висвітлює факт наявності малолюдних або обезлюднених поселень на територіях, для яких, навпаки, властиві великі села. Яскраво виділяється серед степової смуги південна частина Одеської області, для мережі поселень якої характерна низька концентрація на території багатолюдних сільських поселень. Серед територій з переважно середніми значеннями людності поселень та середньою щільністю виділяються окремі райони підвищеної середньої людності сільських поселень (Дніпровський, Петриківський у Дніпровській області; Білозерський, Кам'янко-Дніпровський райони у Запорізькій області). Причиною такої ситуації є близькість розвинутих промислових міст, які надають робочі місця та потребують значного забезпеченням сільськогосподарською продукцією.

Соціально-економічні й демографічні проблеми сільської місцевості тісно пов'язані з особливостями поселенської мережі. Зв'язок має двосторонній характер. На трансформацію сільської поселенської мережі впливають історичні передумови та сучасні тенденції суспільного розвитку, тобто демографічні, політичні, економічні, соціальні чинники. Водночас поселенська мережа тісно пов'язана з адміністративним управлінням територіями, через який здійснюється вплив на соціальний розвиток поселень. Також варто зазначити, що всі оцінки економічного, соціального, демографічного становища відбуваються в межах адміністративно-територіальних одиниць, конфігурація яких визначається особливостями поселенської мережі.

Проведений аналіз диференціації сільського розселення України виявляє значне переважання районів з негативними характеристиками сільського розселення на Північному Сході України. Тенденція до скорочення мережі сільських поселень може спричинити подальше погіршення соціально-економічного становища сільської місцевості цього регіону.

У час проведення адміністративно-територіальної реформи також необхідно звернути увагу на особливості сільської поселенської мережі. Так, при створенні об'єднаних територіальних громад важливо враховувати не лише відстань, але й реальну доступність кожного села громади до адміністративного центру ОТГ. Це особливо стосується районів з низькою щільністю сільських поселень та районів поширення малолюдних сіл. Велика відстань до центру громади при сучасному рівні розвитку транспортної інфраструктури несе загрозу погіршення соціального обслуговування і навіть можливого занепаду сіл. Розподіл бюджетних коштів в селищних та сільських громадах, що включають малолюдні села з кризовими демографічними характеристиками, також є одним з основних викликів, що постануть перед об'єднаними територіальними громадами.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. У результаті проведеного дослідження, аналізу виконаних картосхем можна зробити такі висновки:

- щільність сільського населення в сучасних умовах знижується із з заходу на схід, виняток становлять окремі райони Волинської області;

- на території України спостерігаємо такі співвідношення показників стану сільського розселення у районах: 1) середнє значення щільності поселень та середній показик їхньої людності; 2) низьке значення щільності поселень та висока середня людність; 3) висока щільність поселень та низька середня людність; 4) висока щільність поселень та висока середня людність; 5) низька щільність поселень та низька середня людність.

- райони із переважанням низької середньої людності потребують детальної уваги з боку регіональних управлінських структур та науковців, адже вони є найбільш схильними до знелюднення.

- природні умови окремих територій передбачають наявність малолюдних сіл, але їх варто необхідно забезпечити економічні умови життєдіяльності, і в цьому випадку такі поселення ефективно функціонуватимуть;

- виявлено райони з особливо критичним співвідношенням характеристик сільського розселення (Поліський та Іванківський райони Київської області).

- зниження щільності заселення прикордонних територій Чернігівщини та Сумщини

створює загрози для державної безпеки. Для внутрішніх територій дисбаланс розселенської мережі, концентрація населення у найбільших містах призводить до диспропорцій економічного розвитку.

Розуміння рівня та причин територіальної диференціації сільського розселення може бути інформаційною основою в процесі регіональної політики, спрямованої на відновлення української сільської місцевості.

Література:

1. Гудзеляк І. І. Географія населення: навчальний посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 232 с. +іл.
2. Дністрянська І. М. Вплив природно-географічних та історико-географічних чинників на формування регіональних відмінностей густоти сільської поселенської мережі України. *Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (3–4 жовтня) 2019 р. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С.104–106.
3. Кубійович В. М. Наукові праці. Париж – Львів : Фенікс, Українська академія друкарства, 1996. Т. 1. 800 с.
4. Кушнір Л.М., Шевчук С.М. Історико-географічні особливості заселення території Полтавщини // Наукові записки Вінницького педуніверситету. Сер. Географія. 2010. Вип. 20. С. 225–231
5. Населення України. *Державна служба статистики України.* URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp (дата звернення: 15.12.2019)
6. Постанова про організацію виконання постанов Верховної Ради Української РСР про порядок введення в дію законів Української РСР "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" та "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи" зі змінами від 23.10.2008 [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106%D0%B0-91-%D0%BF
7. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2015 року. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. 2015. 111 с.

References:

1. Hudzelyak I. I. (2008). Heohrafiya naselennya: navchal'nyy posibnyk. Vydavnychyy tsentr LNU imeni Ivana Franka
2. Dnistryans'ka I. M. (2019). *Vplyv pryrodno-heohrafichnykh ta istoryko-heohrafichnykh chynnykiv na formuvannya rehional'nykh vidminnostey hustoty sil's'koyi poselens'koyi merezhi Ukrayiny*. Rehional'ni problemy ukrayiny: heohrafichnyy analiz ta poshuk shlyakhiv vyrishennya: materialy VIII vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konfentsiyi (3–4 zhovtnya) 2019.
3. Kubiyovych V. M. (2010). *Naukovi pratsi*. *T. 1* . Feniks, Ukrayins'ka akademiya drukarstva.
4. Kushnir L.M., Shevchuk S.M. (2010). Istoryko-heohrafichni osoblyvosti zaselennya terytoriyi Poltavshchyny. *Naukovi zapysky Vinnyts'koho peduniversytetu. Ser. Heohrafiya*, *Vyp. 20,* 225–231.
5. *Naselennya Ukrayiny. Bank danykh*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. Retrieved December 15, 2019, from http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp
6. Postanova pro orhanizatsiyu vykonannya postanov Verkhovnoyi Rady Ukrayins'koyi RSR pro poryadok vvedennya v diyu zakoniv Ukrayins'koyi RSR "Pro pravovyy rezhym terytoriyi, shcho zaznala radioaktyvnoho zabrudnennya vnaslidok Chornobyl's'koyi katastrofy" ta "Pro status i sotsial'nyy zakhyst hromadyan, yaki postrazhdaly vnaslidok chornobyl's'koyi katastrofy" zi zminamy vid 23.10.2008. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106%D0%B0-91-%D0%BF
7. Tymoshenko G.M. (2015). *Chyselnist nayavnogo naselennya Ukrayiny na 1 sichnya 2015 roku*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny.

Аннотация:

И. М. Чайка. ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ СТРУКТУРЫ СЕЛЬСКОГО РАССЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ И ЕЁ ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ

В статье рассмотрены современные различия состояния сельского расселения Украины. Сеть сельских поселений сформировалась под влиянием природных условий и исторических факторов, а её развитие зависит от современных общественных тенденций. В характере расселения сельского населения еще до сих пор прослеживается влияние природной зональности и высотной поясности. Общественные условия прошлых эпох и современности действуют разнородно на украинских землях, поэтому нынешняя структура сельского расселения Украины имеет заметные территориальные различия, которые в статье проанализированы на уровне административных районов. Характеристика региональных особенностей сельской поселенческой сети осуществляется на основе трёх показателей: плотности сельского населения, среднего количества населения в поселении, плотности сельских поселений. Наибольшей опасностью для сельской поселенческой сети Украины является ее сокращение, вероятность которого возрастает в районах с низкой средней численностью населения поселений. В статье выявлена локализация таких регионов и названы причины возникновения поселенческого кризиса. Картографирования показателей состояния расселения обнаруживает, такие варианты их соотношения в административных районах государства: 1) средние значения плотности поселений и средние показатели среднего количества населения; 2) низкие значения плотности поселений и высокая средняя численность населения; 3) высокая плотность поселений и низкая средняя численность населения; 4) высокая плотность поселений и высокая средняя численность населения; 5) низкая плотность поселений и низкая средняя численность населения.

Отличие состояния сельской поселенческой сети подтверждает необходимость учета территориальных особенностей при осуществлении экономической, социальной политики и реформы децентрализации.

Ключевые слова: сельское расселение, сельская поселенческая сеть, сельское население, безлюдные поселения.

Abstract:

I. M. Chaika. DIFFERENTIATION OF THE STRUCTURE OF UKRAINIAN RURAL SETTLEMENT NETWORK AND ITS FUNCTIONAL IMPORTANCE

In the article was considered the current differences in the situation of the Ukraine's rural settlement network. The network of rural settlements was formed under the influence of natural conditions and historical factors. Its present development depends on current social trends. The impact of natural zonation and altitudinal zonation is still visible in the peculiarities of rural population settlement. The social conditions of the past periods and the present act in different ways on the Ukrainian lands, therefore, the current structure of Ukraine's rural settlements has considerable territorial differences, which in this article was analyzed at the level of administrative districts. The characteristics of the regional features of the rural settlement network are based on three indicators: density of rural population, average population of settlements, density of rural settlements. For the analysis of settlements differences was used divide of the territory of Ukraine on strips: northern (natural zone of Mixed coniferous forest, that is Polesia), middle (Temperate deciduous forest and Forest steppe), southern (natural zone of the Steppe). The analysis of the indicators confirmed the sharp differences in the situation of rural settlements of districts, even within the oblasts. Comparison of rural population density in 2015 with the description of populating of Ukrainian lands in 1933 by V. Kubiyovych revealed differences in the transformation dynamics of the settlement network. The reduction in the number of settlements is the greatest danger for the rural settlements network. Areas with low average number rural population are most at risk of becoming depopulated. In the article is revealed, that the largest clusters of areas with small settlements are located in the northeast of Ukraine (Chernihiv and Sumy oblasts), as well as in Poltava and Kharkiv oblasts. For a visual representation of the differentiation of the rural settlement structure, the mapping was made on the basis of the above indicators of the population condition. It was revealed as a result of mapping that in the territory of Ukraine there are the following correlation of indicators of the state of rural settlements: 1) middle level density of settlements and middle level average number of population in settlement; 2) low density of settlements and high average number population of settlement; 3) high density of settlements and low average number population of settlement; 4) high population density and high average number population of settlement; 5) low population density and low average number population of settlement.

The difference between the situation of the settlement network confirms the need to take into account the territorial features of settlement during the administrative management of territories, the implementation of socio-economic policy and of decentralization reform. Understanding the level and causes of territorial differentiation of rural settlements is also important, because It can be an informational basis in the process of regional policy aimed at restoring the Ukrainian countryside.

Keywords: rural settlement, rural settlement network, rural population, deserted villages.

Надійшла 15.05.2020 р.